

“ครบเครื่องเรื่องควาย ควายเงินล้าน”

โดย ผศ.ดร.สมจิตรร์ กันธาพรหม

บรรยายในงานมหกรรมภูมิพลังแผ่นดิน วันที่ 5 ธันวาคม 2563

ผศ.ดร.สมจิตรร์ กันธาพรหม หรือ ดร.ต้อง อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ และดำรงตำแหน่งรองนายกสมาคมอนุรักษ์พัฒนาควายไทย ใช้เวลาออกราชการเพื่อเลี้ยงควายซึ่งมีรายได้สูงกว่างานประจำ

เมื่อย้อนกลับไปประมาณ 10 ปีก่อน มีควายมากกว่า 20 ล้านตัว แต่ในปัจจุบันมีควายเหลืออยู่เพียง 1 ล้านตัว ซึ่งเป็นจำนวนที่ลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีการนำเครื่องจักรกลเข้ามาใช้ในการทำงานแทนควาย ชาวนาจึงขายควาย ทำให้วิถีการเลี้ยงควายตั้งแต่ในอดีตค่อย ๆ หายไป ซึ่งควายไทยนั้น ถือว่าเป็นควายปลักที่ดีที่สุดในโลก มีการพัฒนาสายพันธุ์โดยคนไทย เป็นควายเนื้อที่ดีที่สุด เป็นที่ต้องการของต่างประเทศ ยังมีการซื้อขายกันถึงตัวเลข 7 ล้านบาท

สายพันธุ์ควาย

ควายแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1. **ควายป่า หรือ มหิงสา** มีขนสีเทาหรือน้ำตาลดำ สายตาไม่ดี แต่มีจมูกที่ไวต่อประสาทสัมผัส มีความทรหด อึดทน ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก พบเฉพาะบริเวณพื้นที่ตอนใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จำนวนไม่ถึง 70 ตัวเท่านั้น¹ มีลักษณะใกล้เคียงกับควายบ้าน แตกต่างกันเพียงที่มีขนาดใหญ่กว่า และมีความดุร้ายมากกว่า

2. **ควายบ้าน** มี 2 ชนิด² คือ

- **ควายปลัก (Swamp buffalo)** กระจายพันธุ์ในประเทศไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม นิยมเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในไร่นา ใช้บรรทุกสิ่งของและลากจูง เมื่อมีอายุมากขึ้น จะส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์

¹ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เว็บไซต์ <https://www.dnp.go.th/> สืบค้นเมื่อ 29/12/63

² กลุ่มวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์ เว็บไซต์ <http://breeding.dld.go.th/> สืบค้นเมื่อ 29/12/63

เพื่อเป็นอาหาร ควายชนิดนี้จะชอบแช่ปลัก ชอบลงน้ำเมื่อมีอากาศร้อน มีรูปร่างลำสัน ลำตัวหนา ลึก ท้องใหญ่ หัวยาวและแคบ เขาแบนโค้งไปข้างหน้า หน้าสั้น หน้าผากแบนราบ ตาขนุนเด่นชัด ช่วงระหว่างรูจมูกทั้ง 2 ข้างกว้าง คอยาว บริเวณใต้คอมีบั้งคอซึ่งมีขนขาวเป็นรูปตัววี หัวไหล่และอกนูนเต็ม ผิวมีสีเทาเข้มเกือบดำ ที่เป็นสีขาวเผือกมีบ้าง พบได้ทั่วไป

ควายปลัก

- ควายแม่น้ำ (River buffalo)

กระจายพันธุ์ในประเทศอินเดีย ปากีสถาน อียิปต์ อิตาลี เป็นควายที่ให้น้ำนมมาก มีลักษณะเป็นควายนม เลี้ยงไว้เพื่อรีดนม ควายแม่น้ำมีหลายสายพันธุ์ มีขนาดใหญ่ รูปร่างแข็งแรง ผิวหนังสีดำ หัวสั้น หน้าผากนูน เขาสั้นและบิดม้วนงอ

ควายแม่น้ำ

ควายสร้างคุณค่าพัฒนามนุษย์

ควายที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยส่วนใหญ่เป็นควายปลัก เมื่อย้อนกลับไป

ประมาณ 50 ปีที่แล้ว บ้านทุกหลังมักเลี้ยงควาย โดยที่ภรรยาและลูกมีหน้าที่เลี้ยงควายอยู่บ้าน ส่วนสามีออกไปทำงาน เป็นวิธีการสร้างความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี เด็กที่โตมาพร้อมกับการเลี้ยงควายจะถูกฝึกความมีวินัย มีจิตเมตตาต่อสัตว์ มีความรับผิดชอบ มีการวางแผน ซึ่งตรงต่อ ได้รับความปลูกฝังให้เป็นเจ้าของธุรกิจเล็ก ๆ ในการเลี้ยงควาย ขายควายส่งตัวเองเรียนจนประสบความสำเร็จ และพบว่าเด็กที่เติบโตมากับวิธีการเลี้ยงควาย มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานทั้งสิ้น

ควายมีส่วนช่วยในการปรับปรุงคุณภาพของดินและน้ำได้ โดยที่มูลควายช่วยทำให้ดินชุ่มชื้น ช่วยอุ้มน้ำ เป็นปุ๋ยให้พืชผัก สร้างเศรษฐกิจในชุมชน และช่วยคนทำงาน

จึงควรค่าแก่การรักษาควาย ด้วยการคืนวิธีการเลี้ยงควายที่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานสู่แผ่นดินไทยอีกครั้ง

“ถ้าอยากมีชีวิตดีให้เลี้ยงพ่อ เลี้ยงแม่
ถ้าอยากมีเงินมีทองให้เลี้ยงควาย”

ทำไมเนื้อควายจึงมีราคาแพง

ในต่างประเทศไม่สามารถเลี้ยงควายได้ ยกเว้นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเวียดนาม พม่า และลาว นั้นไม่สามารถเลี้ยงควายแบบไทยได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่สูง ประเทศไทยโชคดีที่มีพื้นที่

ติดแม่น้ำ มีภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงควายส่งออก ควายที่ออกจากประเทศไทยตัวละประมาณ 5 หมื่น และเมื่อไปถึงปลายทางที่เวียดนามมีมูลค่าสูงถึงตัวละ 5 แสนบาท นอกจากการเลี้ยงควายขายเพื่อการบริโภคเนื้อแล้ว ยังสามารถขายมูลควาย ผักควายทำนาเทียมเกรียน (ภูมิปัญญาสร้างมูลค่า) ขายพันธุ์หรือน้ำเชื้อของพ่อพันธุ์ควายชั้นดี เพื่อนำไปพัฒนาสายพันธุ์ต่อ ซึ่งมีมูลค่าค่อนข้างสูง เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการเลี้ยง แต่ไม่ต้องการสร้างโรงเชือด

การพัฒนาสายพันธุ์ควาย

การพัฒนาสายพันธุ์สำหรับผู้ที่ต้องการขายควายเงินล้าน มีหลักการง่าย ๆ โดยการผสมข้ามสายพันธุ์ ซึ่งในประเทศอินเดียมีการจัดประกวดควายและซื้อควาย ตัวที่ชนะประกวดมีการประมูลราคาสูงถึง ตัวละ 1 ล้านเหรียญ หรือประมาณ 30 ล้านบาท

เทคนิคการคัดแม่พันธุ์

1. คัดเลือกแม่พันธุ์ที่ท้องใหญ่ ๆ เหมือนบาตรพระ เพราะจะให้ลูกดี ลูกสวย
2. ควายจะต้องมี 4 เต้า เต้าข้างหลังใหญ่กว่าข้างหน้า นมมีขนาดใหญ่
3. ขาต้องใหญ่ เวลาเดินจะเชิดเหมือนเป็ด

ทั้งหมดนี้เป็นภูมิปัญญาในการดูควายที่จะให้ลูกในราคาหลักแสนหลักล้าน จากนั้นจึงนำพ่อพันธุ์ดี พันธุ์ใหญ่ พันธุ์ชนะประกวดมาผสม ลูกที่ได้จะมีมูลค่าสูง ขายได้ไม่ต่ำกว่า 6 หลัก

ลักษณะแม่ควายพันธุ์ดี

ควายสร้างมูลค่า

จากการทดลองการเลี้ยงวัวและควายโดยการให้หญ้ากินเพียงอย่างเดียว พบว่า วัวจะทรงตัวและผอม ส่วนควายจะทรงตัวและอ้วนขึ้น เมื่อวิเคราะห์หาสาเหตุพบว่า ภาวะควายมีจุลินทรีย์ในการย่อยสลายหญ้าให้เป็นเนื้อถึง 3 เท่า แสดงให้เห็นว่า ควายกินหญ้าเพียงอย่างเดียวก็สามารถทำให้อ้วนได้ หญ้าจึงเป็นต้นทุนการเลี้ยงที่มีมูลค่าต่ำมาก ทำให้การเลี้ยงควายได้กำไรสูง ยกตัวอย่างการขายควาย หากขายในราคา 100 บาท ต้นทุนค่าอาหารประมาณ 10 บาท ต้นทุนอื่น ๆ 10 บาท ที่เหลืออีก 80 บาท คือกำไรจากการเลี้ยงควาย สิ่งนี้เป็นเหตุผลที่ว่าทำไมเลี้ยงควายแล้วรวย และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ตลาด ควายในปัจจุบันเหลือค่อนข้างน้อย ดังนั้น ผู้ที่กำหนดราคาขายจึงเป็นผู้เลี้ยง ปัจจุบันยังไม่มีราคากลางในการซื้อขายควายว่าตัวละเท่าไร กิโลกรัมละเท่าไร

เครือข่ายคนรักควายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพลังในการขับเคลื่อนได้เป็นอย่างดี การเลี้ยงควายนำรายได้มาสู่ชุมชน ซึ่งถือเป็นการตอบโจทย์ของคำว่า “ระเบิดจากภายใน” ได้เป็นอย่างดี ไม่ใช่แค่ตนเอง แต่เป็นทั้งครอบครัว เป็นหนึ่งในหัวใจแห่งการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการพัฒนาชุมชนให้อยู่รอด พอมีพอกิน เข้มแข็ง และมีความ

พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันเหลือเพียงกฎหมายบางประการให้สามารถนำพันธุ์กรรมควายส่งไปยังต่างประเทศ จะทำให้อนาคตควายไทยโด่งดังไปทั่วโลก และทำให้คนไทยมีอยู่มีกิน

นอกเหนือจากการซื้อขายควายทั้งหมด เนื้อหรือขายพันธุ์กรรมแล้ว ยังได้ประโยชน์จากการสร้างวิถีการเลี้ยงควาย (4H) ดังนี้

1. **Head** ได้ใช้ความคิด ใช้การบริหารจัดการว่าจะเลี้ยงควายอย่างไร มีการบริหารคอก บ่อน้ำ ฟาง หญ้า อย่างไร

2. **Hand** ได้ลงมือทำ ได้ลงมือปฏิบัติจริง

3. **Heart** มีความสุขที่ได้ทำ มีความสุขแบบที่เงินไม่สามารถทำได้ ได้พาไปเดินเล่น ได้พาไปเล่นหญ้า ทำให้หายเครียดจากการทำงาน เพราะได้กลับคืนสู่ธรรมชาติ

4. **health** สุขภาพดี ได้อยู่กับธรรมชาติ

การเริ่มต้นเลี้ยงควาย

“เลี้ยงควายปีหน้า ปลูกหญ้าปีนี้ ให้มีบ่อน้ำ ควายชอบเล่นบ่อน้ำ ให้มีร่มไม้ อยู่ได้ด้วยความรัก มือซ้ายทำนา มือขวาถอดควาย หากคิดจะเลี้ยงควายจะต้องไม่มีข้อแม้ตั้งแต่เริ่มต้น”

การเลี้ยงควายนั้นไม่ยากและไม่ง่าย ดังนั้นจึงต้องมีความตั้งใจจริงที่จะเลี้ยง เลี้ยงด้วยใจ ซึ่งจะต้องเริ่มต้นการเลี้ยงควายดังนี้

1. เริ่มต้นจากการไปอยู่กับคนเลี้ยงควายอย่างน้อย 1 อาทิตย์ จะทำให้รู้ว่าการเลี้ยงควาย

แบบวิถีดั้งเดิมเป็นอย่างไร การเลี้ยงควายถือเป็นวิถีของคนไทยอยู่แล้ว แต่เราอาจจะลืมไป รวมไปถึงถึงภูมิปัญญาต่าง ๆ เรียนรู้จากปราชญ์ คนเฒ่าคนแก่ที่เขาเลี้ยงควาย ไปเรียนรู้วิชาจากเขา

2. ซื้อควายเพศเมีย 2 ตัว และเลี้ยงให้ครบ 1 ปีก่อน อย่าเพิ่งรีบร้อน ควายจะสอนให้รู้จักกระบวนการเลี้ยงควายทั้งหมด เมื่อเข้าสู่ปีที่ 3 จะก้าวกระโดดได้อย่างรวดเร็ว

3. หลังจากได้ลูกออกมาแล้ว ให้พัฒนาพันธุ์ อย่าซื้อควายที่มีราคาแพงเกินจริง อย่าเป็นเหยื่อทางธุรกิจ การทำการเกษตรทุกชนิดจะต้องเป็นตัวของตัวเอง หากเปรียบกับต้นไม้แล้ว ต้องมีรากแก้วเพียงรากเดียว คนก็ต้องเก่งอย่างใดอย่างหนึ่งให้สุด แล้วค่อยแตกเป็นแขนงเป็นรากฝอย เราไม่สามารถทำหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกันบนความไม่เชี่ยวชาญ เมื่อศึกษาจนเกิดเชี่ยวชาญแล้ว เลี้ยงควายครบ 1 ปี แล้ว เมื่อออกลูกแล้ว ดูแลทุกอย่างได้แล้วจึงค่อยขยายจาก 2 เป็น 4 ตัว อยากรู้ให้ทำอย่างนั้นด้วยเงินหมื่น “ให้เป็นเหมือนลูกมะพร้าวที่ค่อย ๆ โต ไม่ใช่ลูกโป่งที่ใส่น้ำเข้าไปเพื่อให้โต”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเล็งเห็นถึงความยากลำบากของเกษตรกรที่ไม่มีทุนหรือไม่สามารถเลี้ยงควายได้ ทรงพระราชทานพระราชดำรัสว่า

“...เรื่องธนาคารกระป๋องนี้เป็นเรื่องที่นับว่าใหม่สำหรับโลก เพราะว่าโดยมากในโลกปัจจุบันนี้ ก็นึกแต่ที่จะมีความก้าวหน้า ในทางที่จะใช้เป็นเครื่องจักรกลไกลสำหรับมาช่วยทำการเกษตร ทำการกลสิกรรม แต่มาเดี๋ยวนี้รู้สึกจะเกิดความลำบาก เพราะว่า เชื้อเพลิงแพง จึงทำให้

ความก้าวหน้าในด้านเครื่องทุ่นแรงจะเสียไป ฉะนั้นจึงต้องพยายามหาทางที่จะใช้เครื่องทุ่นแรงแบบโบราณก็คือใช้สัตว์ พาหนะสัตว์ที่จะใช้ในงานสำหรับการเกษตร เช่น โคหรือกระบือ การที่จะมีโคหรือกระบือนั้นก็มีปัญหามาก เพราะว่าชาวนาชาวไร่ไม่มีทุนพอที่จะไปซื้อ หรือ แม้จะเลี้ยงก็ อาจจะลำบาก จึงมีความคิดขึ้นมา ว่า ถ้าทำเป็นหน่วยหนึ่งที่มี โคหรือกระบือไว้ พร้อมทั้งจะให้ชาวนาชาวไร่ได้ใช้ก็จะเป็นการดี จึงทำในรูปที่เรียกว่า ธนาคาร..."

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะสมาชิกผู้รับนม สวนจิตรลดา คณะสมาชิกผู้เลี้ยงโคนม และคณะผู้นำกลุ่ม สหกรณ์ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2523

ธนาคาร โค-กระบือ³

จากการพึ่งพาเทคโนโลยี ใช้พลังงานและเงินทุนมาก เกษตรกรผู้มีฐานะยากจน และมีพื้นที่ทำกินขนาดเล็กไม่สามารถทำได้ จึงได้รับผลกระทบจากโค-กระบือ ที่เป็นสิ่งหายากและมีราคาสูง ดังนั้นจึงเป็นที่มาของโครงการธนาคาร โค-กระบือเพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ (ธคก.) โดยกรมปศุสัตว์ได้สนองพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยใช้ควายของ กรมปศุสัตว์ จำนวน 280 ตัว ช่วยเหลือ เกษตรกรยากจน โดยให้เช่าซื้อ และผ่อนส่ง จากนั้นได้มีผู้ร่วมบริจาค โค-กระบือ สมทบ จำนวนมาก และขยายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงตามรอยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยการจัดตั้งโรงเรียนสอนควาย เพื่อเป็นสถานที่ในการฝึกควายและเกษตรกรให้สามารถทำการเกษตรได้

โรงเรียนกาสรกสิวิทย์⁴

นายสมจิตต์ และนางมณี อิ่มเอม ได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินตำบลศาลาลำดวน อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว จำนวน 110 ไร่ 3 งาน 81 ตารางวา แต่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนา ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนกาสรกสิวิทย์ เพื่อฝึกควายเป็นแหล่งให้ผู้ที่สนใจเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งให้เกษตรกรได้เรียนรู้การใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีการฝึกควาย อบรมเกษตรกร การทำแปลง ฝึกการไถนา ปลูกข้าว

และเนื่องจากควายไทยและผู้เลี้ยงควายมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งควายไทยยังคงเป็นสัตว์ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมในการสร้างอาชีพ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้

³ กรมปศุสัตว์ เว็บไซต์ <http://doc.dld.go.th/> สืบค้นเมื่อ 30/12/63

⁴ สำนักงานจังหวัดสระแก้ว เว็บไซต์ <http://www.sakaeo.go.th/> สืบค้นเมื่อ 30/12/63

วันที่ 14 พฤษภาคม ของทุกปี เป็นวันอนุรักษ์
ควายไทย